

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 4, Article Number: 1C0102

EDUCATION SCIENCES

Received: January 2009
Accepted: September 2009
Series : 1C
ISSN : 1308-7274
© 2009 www.newwsa.com

Ali Aksu
Yurdağül Balcı
Dokuz Eylül University
a.aksu@deu.edu.tr
İzmir-Turkey

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA PSİKOLOJİK YILDIRMA VE PSİKOLOJİK YILDIRMAYLA BAŞ ETME

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okulu öğretmenlerinin okullarındaki psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırma ile baş etme düzeyine ilişkin algılarını, psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırma ile baş etmeye ilişkin algılarının bazı değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ve psikolojik yıldırma ile baş etme puanlarının psikolojik yıldırma puanları üzerindeki etkisini belirlemeye yöneliktir. Araştırmanın evrenini İzmir ilinin 4 büyük ilçesindeki (Bornova, Buca, Karşıyaka, Konak) 204 okulun 8487 öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini evrendeki ilçelerden seçilen 25 okuldaki 373 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin psikolojik yıldırma ile baş etme düzeyinde algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmenler psikolojik yıldırma ile baş etmeyi yüksek düzeyde algılamaktadırlar. Araştırma sonuçlarına göre psikolojik yıldırma ile baş etme puanlarının, psikolojik yıldırma puanları üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Yıldırma, Psikolojik Yıldırma ile Baş Etme, Eğitimde Psikolojik Yıldırma, Eğitimde Psikolojik Yıldırma ile Baş Etme, Psikolojik Saldırı

MOBBING AND COPING WITH MOBBING IN PRIMARY SCHOOLS

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the perceptions of primary school teachers about their level of mobbing and coping with mobbing in their schools, whether their perceptions about mobbing and coping with mobbing vary significantly according to some variables or not, and the effect of their points of coping with mobbing on their points of mobbing. The population of the study consists of 8487 teachers of 204 schools in four big districts of İzmir (Bornova, Buca, Karşıyaka, Konak). The sample of the study consists of 373 teachers in 25 schools. As a result of the study it was determined that teachers perceive mobbing at low level. They perceive the coping with mobbing at high level. According to the results of the study there is no influence of the points of coping with mobbing on those of mobbing.

Keywords: Mobbing, Coping With Mobbing, Mobbing in Education, Coping With Mobbing in Education, Bullying

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bireyler iş yaşamlarında çeşitli nedenlerden dolayı olumsuzluklar yaşamaktadırlar. Burnes ve Pope (2007:293) bu olumsuz davranışları kaba davranışlar, psikolojik yıldırma ve saldırganlık olarak sınıflandırmaktadır. Son yıllarda bu davranışların en ilgi çekici olanı ise duygusal yıldırma (mobbing) olarak değerlendirilebilir. Herhangi bir okulda, okulun herhangi bir yerinde, okul dışında ve sanal alemde psikolojik yıldırma olabilmektedir (Field, 2007:16-17). Literatürde mobbing ve bullying kavramları bazen iç içe geçmekte, birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Leymann, mobbing ve bullying kavramlarının kullanım alanlarının ayrılması gerektiği, okullarda ve gençler arasındaki zarar verici eylemler için bullying kavramının, işyerlerinde yetişkinler arasında görülen düşmanca davranışlar için mobbing kavramının kullanılmasını önermektedir (Tınaz vd. 2008:4-5).

Örgütlerde her geçen gün yaygınlaşan psikolojik yıldırma davranışlarının, çalışanlar üzerinde fiziksel ve psikolojik sağlık problemlerine hatta intiharlara neden olacak kadar olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Psikolojik yıldırma yeryüzündeki her iş yerinde olup, kültürle ilişkili bir olgudur. Bu yüzden meydana geliş şekli ve hassasiyet ülkeden ülkeye değişmektedir (Cassitto, 2003:11). Einarsen vd. göre yıldırma, son yıllarda, gelişmiş batı ülkelerinde yaygınlaşan bir dışlama yöntemidir. Fransa, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde, yaklaşık 1,5 milyon kişinin bu saldırılar nedeniyle psikologlar tarafından tedavi gördüğü belirtilmektedir. Ayrıca yıldırma bir suç olmasına rağmen, bu davranışlar, örgüt yönetimleri tarafından özel bir strateji olarak görmezlikten gelinmiş, müsamaha gösterilmiş, yanlış anlamlandırılmış ya da gerçekten teşvik edilmiştir. Yapılan araştırmalar, yıldırma eyleminin ortaya çıktığı işyerlerinde düşük kaliteli bir çalışma ortamı olduğunu kanıtlanmıştır (Yıldırım, 2008:11-12).

Örgütler açısından büyük önemi olan psikolojik yıldırmanın daha anlaşılır olabilmesi için bu kavramın tanımlanmasında yarar görülmektedir.

İngilizce "mobbing" kavramı, "mob" sözcüğünden gelmektedir. "Mob" sözcüğü, aşırı şiddetle ilişkili ve yasaya uygun olmayan kabalık anlamı taşımaktadır. Sözcük Latince "mobile vulgus" olarak türemektedir. Mobbing sözcüğü ise çevresini kuşatma, topluca saldırma ya da sıkıntı verme anlamındadır. Mobbing sözcüğünün Türkçe karşılığına baktığımızda ise "Ofis İçi Psikolojik Şiddet" olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2007:8). Psikolojik yıldırma iş yerinde bir ya da birkaç çalışanın, bir ya da daha fazla çalışan tarafından her gün ve birkaç ay süre ile sistematik olarak duygusal yönden zarar verici davranışlara maruz bırakılmasıdır (Gökçe, 2008:4). Psikolojik terör ya da psikolojik yıldırma bir işyerinde bir bireye bir ya da daha fazla kişi tarafından sistematik olarak ahlaki olmayan ve düşmanca iletişimde bulunulmasıdır (Leymann, 1990:120). Mobbing psikolojik bir saldırdır. Kişinin saygısız ve zararlı bir davranışın hedefi olmasıyla başlar. Bir kişinin diğer insanları başka bir kişiye karşı etrafında toplaması ve sürekli kötü niyetli hareketlerde bulunma, ima, alay ve karşısındakinin toplumsal itibarını düşürme gibi yollarla saldırgan bir ortam yaratarak onu işten çıkarmaya zorlamasıdır (Davenport, 2003:16).

Literatürde psikolojik yıldırmanın nedenleri üzerinde durulmuş, bu konuda çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Aşağıda bu sınıflandırmalardan bazıları verilmiştir.

Adams ve Crawford'a göre sosyal sistem ve sosyal dışlanma yıldırma sebebidir (Zapf, 1999:71). (Çobanoğlu, 2005:105-122)'na göre psikolojik yıldırmanın kaynakları; saldırganın psikolojisinden kaynaklanan nedenler, duygusal yıldırmaya uğrayan kişinin psikolojisinden kaynaklanan nedenler, örgüt kültüründen kaynaklanan nedenlerdir. Leymann'a göre örgütsel nedenler, iş ve liderlikle ilgili problemler yıldırmanın nedenleridir (Zapf, 1999:71). Adams ve Brodsky'e göre duygusal yıldırma örgüt yapısından, örgüt ikliminden ve yönetim yapısından, kişisel özelliklerden kaynaklanıp, kişiler arası ilişkilerden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca saldırganın ya da mağdurun özelliklerinden de psikolojik yıldırma ortaya çıkabilmektedir (Gökçe, 2008:41-54). Zapf'a göre psikolojik yıldırma saldırgan kişilerden kaynaklanan nedenler, sosyal gruptan kaynaklanan nedenler örgütsel nedenler olmak üzere üç bölümde incelenebilmektedir (Onbaş, 2007:18-22).

Psikolojik yıldırma davranışları çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Bazı yazarların bu davranışlara ilişkin yaptıkları sınıflama aşağıdaki gibidir.

Leymann'a göre psikolojik yıldırma davranışları; iletişim biçimi ve etkilerine ilişkin saldırgan davranışlar, sosyal ilişkilere saldırı içeren saldırgan davranışlar, itibara saldırı içeren saldırgan davranışlar, yaşam ve iş kalitesine saldırı içeren davranışlar, doğrudan sağlığı etkileyen saldırılar içeren saldırgan davranışlar olarak belirlenmiştir (Turan, 2006:9-10; Tınaz, 2008:52-55). Zapf'a göre ise yıldırma davranışının beş tipi bulunmaktadır. Bunlar; işle ilgili başarılması zor bir görev verilmesi, sosyal dışlanma, dedikodu, küçük düşürücü sözler ve imalar yoluyla özel hayata saldırı, eleştiri yaparken sözlü saldırılar, herkesin içinde bağırma ya da aşağılama, fiziksel şiddet ya da tehdittir (Einarsen, 1999:16). Turan (2006:6)'a göre psikolojik yıldırma davranışları şunlardır; kişinin saygınlığına, güvenilirliğine, mesleki yeterliliğine saldırılır. Olumsuz, aşağılayıcı, hırpalayıcı, kötü niyetli mesajlar içerir. Bir ya da daha fazla kişi tarafından gerçekleştirilir. Sistematiik ve sürekli olarak uygulanır. Kurban kusurlu duruma düşürülür. Kişi duruma boyun eğmeye zorlanır. İşten ayrılmaya mecbur edilir ve bu, kurbanın kendi seçimi olarak gösterilir.

Psikolojik yıldırma davranışlarına maruz kalan bireylerin fiziksel, ruhsal anlamda önemli sorunlar yaşadığı söylenebilir. Yaşanan sorunlar bireyle birlikte örgütsel yapıyı da büyük ölçüde olumsuz etkileyebilecektir. Olumsuzlukların çok zarar verici olmadan engellenebilmesi için yapılabilecek olanlardan bir kısmı aşağıdadır.

Psikolojik yıldırma ile mücadelede en önemli şey, mağdurun kendisi olduğu kadar, iş arkadaşlarının, işverenin ve tüm toplumun bu durumun farkında olmasıdır. Oluşan ruhsal, fiziksel ve ekonomik zarar onarılması zor bir hal almadan uzman ekipler ve sendikalar tarafından duruma müdahale edilmelidir (Tınaz, 2008:187-190; Yavuz, 2007:50-52). Psikolojik yıldırma ile başa etme yolları; bireysel olarak alınabilecek önlemler, yakın çevrenin yardımı, örgütlerin alabileceği önlemler olarak belirtilebilir (Çobanoğlu, 2005:33-68). Davenport vd.(2003:83-92) psikolojik yıldırma karşısında şu önerilerde bulunmaktadır: 1. Kendinizi yalıtmayın. 2. Öz güveninizi geliştirin. 3. Öfke, kayıp ve ihanetin üzerine gidin. 4. İş çevrenizi sevdiğiniz şeylerle doldurun. 5. Olaylara geniş açılı yaklaşın. 6. Mizah gücünden yararlanın. 7. Uzman yardımı konusunda dikkatli olun. 8. Yasal işlem konusunu düşünün. 9. Çeşitli olasılıkları hatırlayın. Gökçe (2008:72-73)'ye göre kesin sınırlar çizmek, kişisel dengeyi sağlamak ve ortamı değiştirmek psikolojik yıldırma ile baş etmede etkili olacaktır.

Yukarıda da açıklandığı gibi; işyerlerinde, araştırmayla ilgili olarak da okullarda psikolojik yıldırma davranışlarının olduğu bilinen bir durumdur. Bu davranışlar bazen diğer öğretmenler, bazen de yöneticiler tarafından öğretmenlere gerek fiziksel, gerek psikolojik anlamda olumsuzluklar yaşatabilmektedir. Yapılan araştırmayla ilköğretim okullarında öğretmenlerin algıladığı psikolojik yıldırma düzeyi ve psikolojik yıldırma başa etme durumları belirlenmiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Örgüt ortamında, okullarda zaman zaman adı tam olarak konulamasa da psikolojik yıldırma davranışlarında bulunmaktadır. Öğretmenlere yapılan bu saldırılar önceleri çok önemli görülme de, bu durum öğretmenleri ağır rahatsızlıklarla karşı karşıya getirebilmektedir. Böyle olumsuzlukların oluşmaması için ise bireysel ve yönetsel önlemlerin alınması gerekmektedir. Öğretmenleri ve buna bağlı olarak eğitim sistemini bu ölçüde yakından ilgilendiren psikolojik yıldırmanın okullarda ne ölçüde yaşandığının belirlenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca yıldırma davranışları karşısında ne tür önlemler alındığı ya da alınabildiğini belirleyerek, gerekli önerilerde bulunmak araştırmancının önemini artırmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okulu öğretmenlerinin okullarındaki psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırma baş etme düzeyine ilişkin algılarını, psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırma baş etmeye ilişkin algılarının bazı değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ve psikolojik yıldırma baş etmenin psikolojik yıldırma üzerindeki etkisini belirlemeye yöneliktir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

- Öğretmenlerin psikolojik yıldırma düzeyine ilişkin algıları nedir?
- Öğretmenlerin psikolojik yıldırma düzeyine ilişkin algıları onların: a)Okullarına b) cinsiyetlerine c) kıdemlerine d) branşlarına e) eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Öğretmenlerin psikolojik yıldırma baş etme düzeyine ilişkin algıları nedir?
- Öğretmenlerin psikolojik yıldırma baş etme düzeyine ilişkin algıları onların: a)Okullarına b) cinsiyetlerine c) kıdemlerine d) branşlarına e) eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- a) Öğretmenlerin psikolojik yıldırma baş etmeye ilişkin algılarıyla, psikolojik yıldırma baş etmeye ilişkin algıları arasındaki ilişki nedir? b) Psikolojik yıldırma baş etmeye ilişkin puanlar, psikolojik yıldırma baş etmeye ilişkin puanları nasıl etkilemektedir?

3. YÖNTEM (METHOD)

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini 2008-2009 eğitim-öğretim yılında İzmir ilinin 4 büyük metropol ilçesi; Buca, Bornova, Karşıyaka ve Konak Devlet ilköğretim okulu öğretmenleri oluşturmaktadır. 4 ilçede 204 ilköğretim okulu ve 8487 öğretmen görev yapmaktadır. 4 metropol ilçedeki 25 ilköğretim okulunun 373 öğretmeni araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen ilköğretim okullarındaki öğretmenlere anketler verilmiş, geri dönen anketlerden, uygun olan 373 anket örneklem olarak

değerlendirmeye alınmıştır. Örneklem tablolarına bakıldığında, örneklemin evreni temsil edici özelliklere sahip olduğu görülmektedir (Sencer ve Irmak, 1984; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Yapılan araştırmada iki ölçme aracından yararlanılmıştır.

- **Psikolojik Yıldırma Ölçeği:** Ölçme aracı araştırmacılar tarafından literatür taranarak geliştirilmiştir. Özellikle Leymann'ın Mobbing Tipolojisi Davenport vd. (2003) ile Gökçe(2008)'nin Mobbing'e Yol Açan Saldırgan Davranışlar ölçeklerinden de yararlanılarak, 48 maddelik Psikolojik Yıldırma Ölçeği taslak olarak hazırlanmıştır. Ölçek 10 kişilik öğretmen grubuna dağıtılarak, yazım ve anlaşılabilirliği ile ilgili eleştiriler alınmıştır. Daha sonra ölçek ilgili alandaki öğretim üyelerine verilerek görüşleri alınmış, aynı zamanda ölçeğin kapsam geçerliği sağlanmıştır. SPSS 15.0 Programında faktör analizi yapılmış, ölçek iki faktöre ayrılmıştır. Faktör yükü .45'ten yüksek olan, her iki alt boyuttan da en üstten 10'ar madde alınarak Lisrel Programında doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda 7 maddeden oluşan boyuta İletişim ve İtibara Yönelik Psikolojik Yıldırma, 9 maddeden oluşan ikinci boyuta ise Yönetmel Psikolojik Yıldırma alt boyutu adı verilmiştir. Lisrel 8.51 Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları: RMSA: .07, RMR: .01, SRMR: .04 CFI: .96, GFI: .92 ve AGFI: .88 olarak bulunmuştur. İletişim ve İtibara Yönelik Psikolojik Yıldırma alt boyutunun en düşük madde-test korelasyonu .90 olup, güvenilirliği Cronbach Alpha .98; Yönetmel Psikolojik Yıldırma alt boyutunun en düşük madde-test korelasyonu .61 olup, güvenilirliği Cronbach Alpha .91'dir. Alt boyutlardaki faktör yüklerinin yüksek olması, ölçeğin yapısal geçerliliğini de göstermektedir.
- **Psikolojik Yıldırma ile Baş etme Yolları Ölçeği:** Bu ölçek de araştırmacılar tarafından literatür taranarak geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilebilmesi için, Davenport vd.(2003) ile Gökçe (2008)'nin çalışmalarından da büyük ölçüde yararlanılarak, 45 maddelik ölçme aracı ortaya konulmuştur. Ölçek geliştirilirken, Psikolojik Yıldırma ölçeğinin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar adım adım bu ölçek için de yapılmıştır. SPSS 15.0 Programında yapılan faktör analizi sonucunda ölçme aracı 2 faktöre ayrılmıştır. Her iki alt boyuttan da faktör yükü .45'in üzerinde, en üstten 15'er madde alınarak, Lisrel 8.51 Programında doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda 7 maddelik Psikolojik Yıldırma ile Bireysel Baş etme Alt Boyutu ve 9 maddelik Yönetmel Baş etme Alt Boyutu belirlenmiştir. Lisrel 8.51 Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları: RMSA: .06, RMR: .08, SRMR: .03 CFI: .97, GFI: .93 VE AGFI: .90 olarak hesaplanmıştır. Psikolojik Yıldırma ile Bireysel Baş etme alt boyutunun en düşük madde-test korelasyonu .50 olup, güvenilirliği Cronbach Alpha .86; Psikolojik Yıldırma ile Yönetmel Baş etme alt boyutunun en düşük madde-test korelasyonu .73 olup, güvenilirliği Cronbach Alpha .95'dir. Alt boyutlardaki faktör yüklerinin yüksek olması, ölçeğin yapısal geçerliliğini de göstermektedir.

Birinci ve üçüncü alt problemlerin çözümlenebilmesi için beşli Likert ölçeğine göre puan aralıkları belirlenmiştir. Psikolojik Yıldırma ölçeğinde Çok az ya da hiç 1.00 ile 1.79 puan aralığında; Az seçeneği 1.80 ile 2.59 puan aralığında, Orta seçeneği 2.60 ile 3.39 puan aralığında; Büyük ölçüde seçeneği 3.40 ile 4.19 puan aralığında;

Çok büyük ölçüde seçeneği ise 4.20 ile 5.00 puan aralığında değerlendirilmiştir. Psikolojik Yıldırma ile Baş Etme Yolları ölçeğinde de Psikolojik Yıldırma Ölçeği'ndeki derecelendirmeden yararlanılmıştır. Araştırmanın ikinci alt probleminin bağımlı değişkeni psikolojik yıldırma, dördüncü alt problemin bağımlı değişkeni ise psikolojik yıldırma ile baş etme puanlarıdır. Beşinci alt problemin çözümlenmesinde korelasyon ve regresyon tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırma analizleri SPSS 15.0 ve Lisrel 8.51 programlarında yapılmış, $\bar{X}$, Ss, Kruskal Wallis Analizi, Mann Whitney U Testi, Pearson korelasyonu, Regresyon Analizi, Açıklayıcı ve Doğrulayıcı faktör Analizi gibi istatistiksel testlerden yararlanılmıştır (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 2005; Tavşancıl, 2006; Şimşek, 2007; Büyükköztürk vd, 2008; Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008).

4. BULGULAR VE YORUMLAR (FINDINGS AND COMMENTS)

Bu bölümde, alt amaçların çözümlenebilmesi için gerekli olan istatistiksel işlemler ve yorumlar yapılmıştır. İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik yıldırmaya ilişkin algıları Tablo 1 ve 2'de görülmektedir.

Tablo 1. Psikolojik yıldırmaya ilişkin öğretmen algılarını belirleyebilmek için bulunan n, $\bar{X}$ ve Ss değerleri
(Table 1. n, $\bar{X}$ and Ss values for determining the teachers' perceptions about mobbing)

Boyut	n	$\bar{X}$	Ss
İletişim ve İtibara Yönelik Psi. Yıldırma	373	1.11	.51
Yönetimsel Psikolojik Yıldırma	373	1.29	.57
Genel Psikolojik Yıldırma	373	1.21	.48

Tablo 1'de görüldüğü gibi, öğretmenler psikolojik yıldırmayı oldukça düşük düzeyde algılamaktadırlar. Tacizciyi tacize yönelten nedenlerin başında duygusal zekadan yoksun olma, korkaklık, nevrotik rahatsızlıklar, etik ve insani değerlerden uzak olma gibi faktör gelmektedir (Çobanoğlu, 2005:33). Öğretmenler genel anlamda en az yüksek okul mezunu olarak atanmış bulunmaktadırlar. Yöneticilikte öğretmenlik esas alındığı için okul yöneticileri de en az yüksek okul mezunudur. Öğretmen adaylarının, öğrenimleri süresince etik ve insani değerleri olmadan öğretmenlik yapamayacaklarının vurgulandığı bilinen bir durumdur. Böyle bir eğitimin psikolojik yıldırmayı engelleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin eğitsel, sosyal ve kültürel anlamda birbirlerine yakın olmalarının psikolojik yıldırmayı azaltan etkenler oldukları düşünülebilir. Bunların yanı sıra Kocaoğlu (2007:94)'na göre öğretmenlerin çalışma saatlerinin büyük bölümü iş arkadaşlarıyla değil, öğrencileriyle geçmektedir. Bu durum da düşük yıldırmanın nedeni olabilir.

Morente ve Antonio(2004), Bulut(2007), Yavuz(2007) ve Tayyar(2008)'in araştırma bulguları, yapılan araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Onbaş(2007)'in araştırmasında ise öğretmenler duygusal şiddeti "nadiren" düzeyinde algılamaktadırlar.

Tablo 2. Ölçek genelinde en düşük ve en yüksek psikolojik yıldırma puanına sahip ölçek maddeleri
(Table 2. Scale items that have the highest and the lowest values mobbing of the total scale)

Madde No	Algı Düzeyi	n	$\bar{X}$	Ss
11	En Düşük	373	1,09	.49
15	En Düşük	373	1,11	.55
2	En Yüksek	373	1,47	.93
1	En Yüksek	373	1,44	.91

Tablo 2’de görüldüğü gibi psikolojik yıldırma ile ilgili olarak en düşük algılanan maddeler 11. madde “Yazıyla tehdit edilmekteyim” ve 15. madde “Özel yaşamım ile alay edilmektedir” ifadeleridir. En yüksek algılanan ifadeler ise 2. madde “Başarılarım küçümsenmektedir” ve 1. madde “Yaptığım işler haksızca eleştirilmektedir” ifadeleridir.

Yıldırma davranışında bulunanların yazılı tehditi daha az kullanmalarının nedeni, hukuki sıkıntı yaşama kaygısıyla olabilir. Leymann’a göre yıldırma eyleminde bulunanlar kendi eksikliklerini gidermek için yıldırma davranışına başvurmuşlardır. Kendi adları ve konumlarını yitirme korkusu sonucunda başka bireyleri küçültücü davranışlar sergilerler. Bu açıdan ele alındığında mobbing eylemi bir çeşit kompleksli kişilik sorunudur (Tınaz, 2008:98). Okullarda da başarıyı kendilerine rakip olarak gördükleri çalışanları küçümseyerek yakalayabileceklerini düşünen kompleksli öğretmen ya da yöneticilerin, psikolojik yıldırma genellikle bu biçimde sürdürdükleri söylenebilir. Araştırma bulguları, Gündüz ve Yılmaz (2008) ve Arslan (2007)’in araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Psikolojik yıldırma davranışlarının okullara göre farklılığını belirleyebilmek için yapılan Kruskal Wallis Analizi Tablo 3 ve 4’de verilmiştir.

Tablo 4’de görüldüğü gibi alt boyutlarda ve ölçek genelinde psikolojik yıldırma algılama anlamlı farklılık ($p<0.05$) göstermektedir. *Farklılığın hangi okullar arasında bulunduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan U testi sonucunda bir çok ilköğretim okulu öğretmenin yıldırma ile ilgili algıları arasında görev yaptıkları okula göre farklılık belirlenmiştir. Yıldırma ile ilgili puanları en yüksek olan iki okul Melih Özkat İlköğretim Okulu (278.60) ve 23 Nisan İlköğretim (251.83) Okuludur. Yıldırma davranışını en az algılayan iki okul ise 30 Ağustos İlköğretim Okulu (114.05) ve Halit Bey İlköğretim Okulu (104.50) öğretmenleridir.*

Psikolojik yıldırma olgusunu tetikleyen olgulardan biri de örgüt kültürüdür. İşletme kültürü, bir örgütü bir arada tutan tutkal gibidir. İşletmenin değerleri, normları, politikaları ve iş yürütme şekilleri o örgütün kültürünü oluşturur (Çobanoğlu, 2005:41-42). Shallcross’a göre mobbing, bozuk bir örgütsel kültürün sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı değerleri içine alan örgüt kültürü duygusal şiddeti anlamada temel teşkil etmektedir (Onbaş, 2007:19-22). Örgütün bağlı olduğu endüstri ise, örgütün değerlerini belirlemeye ve biçimlendirmeye yardımcı olmaktadır (Çobanoğlu, 2005:41-42). Okulların da kendilerine özgü kültürleri oluşmaktadır. Bu kültür okulları birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Bu farklılıklar okul yönetimlerini ve öğretmenleri büyük ölçüde etkilemektedir. Meydana gelen farklılıkların okullardaki duygusal yıldırma üzerinde de etkili olacağı söylenebilir. Araştırma sonuçları, Kocaoğlu (2007)’nun araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Öğretmenlerin psikolojik yıldırma düzeyine ilişkin algıları onların: Cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına, eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik yıldırma ile baş etmeye ilişkin algıları Tablo 5 ve 6'da görülmektedir.

Tablo 3. Araştırma örneklemindeki ilköğretim okulları, n ve sıra ortalamaları

(Table 3. N and mean rank of Primary schools of the research sample)

İletişim ve İtibara Yön.Psi.Yıldırma İlköğretim Okulu	n	Sıra ort.	Yönetmel Psi.Yıldırma İlköğretim Okulu	n	Sıra ort	Genel Psi.Yıldırma İlköğretim Okulu	n	Sıra ort
23 Nisan	9	205.22	23 Nisan	9	255.78	23 Nisan	9	251.83
Meşkure Şamlı	10	165.50	Meşkure Şamlı	10	223.70	Meşkure Şamlı	10	219.60
Atatürk	13	222.19	Atatürk	13	205.15	Atatürk	13	213.15
Tuösavul	13	208.04	Tuösavul	13	219.13	Tuösavul	13	221.50
Vali Rahmi Bey	15	190.07	Vali Rahmi Bey	15	162.20	Vali Rahmi Bey	15	159.90
Fevzi Paşa	12	198.13	Fevzi Paşa	12	223.58	Fevzi Paşa	12	241.92
Cemil Akyüz	10	165.50	Cemil Akyüz	10	210.65	Cemil Akyüz	10	206.75
Ankara	14	203.39	Ankara	14	218.00	Ankara	14	217.11
Kenan Gamsız	14	191.89	Kenan Gamsız	14	200.96	Kenan Gamsız	14	202.00
Evin Leblebicioğlu	13	165.50	Evin Leblebicioğlu	13	192.81	Evin Leblebicioğlu	13	188.92
Ferit Bahriye Ergil	17	197.68	Ferit Bahriye Ergil	17	217.00	Ferit Bahriye Ergil	17	214.62
Şehitler	15	165.50	Şehitler	15	143.30	Şehitler	15	140.67
Hilal Necmiye Hüsnü Ataberk	14	193.25	Hilal Necmiye Hüsnü Ataberk	14	183.54	Hilal Necmiye Hüsnü Ataberk	14	184.32
Melih Özakat	5	200.10	Melih Özakat	5	282.20	Melih Özakat	5	278.60
Kıbrıs Şehitleri	10	204.85	Kıbrıs Şehitleri	10	196.80	Kıbrıs Şehitleri	10	211.55
Osman Kibar	7	165.50	Osman Kibar	7	146.50	Osman Kibar	7	143.79
Hakimiyeti Milliye	10	241.15	Hakimiyeti Milliye	10	241.70	Hakimiyeti Milliye	10	245.70
Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	224.50	Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	227.35	Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	224.80
Gazi İö	10	182.80	Gazi	10	202.15	Gazi	10	198.85
Turgut Reis	10	183.99	Turgut Reis	10	155.65	Turgut Reis	10	156.55
Selçuk Yaşar İö.	39	175.72	Selçuk Yaşar	39	182.28	Selçuk Yaşar	39	179.59
Halit Bey	22	165.50	Halit Bey	22	106.50	Halit Bey	22	104.50
30 Ağustos	28	172.79	30 Ağustos	28	115.95	30 Ağustos	28	114.05
Çamlıkule	29	189.76	Çamlıkule	29	219.14	Çamlıkule	29	221.88
Çaka Bey	24	173.83	Çaka Bey	24	165.25	Çaka Bey	24	162.56
Total	373		Total	373		Total	373	

Tablo 4. Öğretmenlerin algılarına göre okullar arasındaki farklılığı belirleyebilmek için yapılan Kruskal-Wallis analizi

(Table 4. Kruskal-Wallis analysis made for determining the differences according to the perceptions of teachers among schools)

Boyut	Ki-Kare	Sd	p
İletişim ve İtibara Yönelik Psi. Yıl.	36.75	24	.04*
Yönetmel Psi.Yıldırma	64.14	24	.00*
Genel Psi.Yıldırma	68.39	24	.00*

*P<0.05

Tablo 5. Psikolojik Yıldırma ile baş etmeye ilişkin öğretmen algılarını belirleyebilmek için bulunan n, $\bar{X}$ ve Ss değerleri
(Table 5. n, $\bar{X}$ and Ss values for determining the teachers' perceptions about coping with mobbing)

Boyut	n	$\bar{X}$	Ss
Psi. Yıldırma ile Bireysel Baş Etme	373	3,60	.98
Psi. Yıldırma ile Yönetmel Baş Etme	373	3,46	1.06
Genel Psi. Yıldırma ile Baş Etme	373	3,52	.89

Tablo 5'de görüldüğü gibi öğretmenler psikolojik yıldırma ile "Büyük ölçüde" baş edildiği algısına sahiptir. Duygusal yıldırma ortaya çıkmadan önce önlemenin en temel yolu, yönetici ve diğer personelin bu konuda bilgilendirilmesidir. Bunu sağlamak için etik kuralların belirlenmesinde yarar görülmektedir. Belirlenen kurallara uygun olan davranışlar desteklenmelidir. Ayrıca çalışanların profesyonelliğine güvenme, hoşgörülü bir ortam ve tutumlarda özgürlük sağlama da yararlı olacaktır. Son olarak işbirliğini red edenlerin cesaretini kırmak da duygusal yıldırma önlemede yararlı olacaktır (Gökçe, 2008:71). Bu durumda, okullarda öğretmenlerin belirlenmiş kurallara uydukları, olası psikolojik yıldırma davranışında bulunanların olumsuzluk yaşayacağı, yöneticilerin öğretmenlere güvenerek rahat ortam sağlamaya çalıştıkları düşünülebilir.

Tablo 6. Ölçek genelinde en düşük ve en yüksek psikolojik yıldırma ile baş etme puanına sahip ölçek maddeleri
(Table 6. Scale items that have the highest and the lowest values to cope with mobbing of the total scale)

Madde No	Algı Düzeyi	n	$\bar{X}$	Ss
7	En Düşük	373	3.17	1.37
4	En Düşük	373	3.26	1.41
5	En Yüksek	373	3.94	1.30
2	En Yüksek	373	3.93	1.28

Tablo 6'da görüldüğü gibi psikolojik yıldırma ile en düşük 7. madde "Gevşeme egzersizleri yaparım" ve 4. madde "Sorunu toplantılarda konuşurum, ifadeleri algılanmaktadır." En yüksek algılanan ifadeler ise 5. madde "Teslim olmam" ifadesi ve 2. madde "Bilinçli ve uygun karşılık vermeye çalışırım" ifadeleridir.

Psikolojik yıldırma uğrayanlar daha iyi bir iş olanağı bulduklarında dile getirme ve ayrılma tepkilerini ortaya koyarlar. Yıldırma sürecinde bu tepkilerini, bedelinin düşük olacağını düşündüklerinde kullanırlar. Dile getirme tepkisini ortaya koyarken örgütsel bağlılık yüksek ve koşulların düzeleceğine inanmaktadırlar (Gökçe, 2008:75). Öğretmenlerin çeşitli nedenlerden dolayı, kendilerine olan yıldırma davranışını ortaya koymadıkları, açıklamadıkları söylenebilir. Bunun yerine daha az zararlı atlatacakları uygun karşılık vermeyi tercih ettikleri düşünülebilir. Araştırma bulguları Arslan(2007)'ın araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Yıldırma ile baş etmeyi algılamanın okullara göre farklılığını belirleyebilmek için okul isimleri, n ve sıra ortalamaları Tablo 7'de; Kruskal Wallis Analizi ise Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 7. Araştırma örneklemindeki ilköğretim okulları, n ve sıra ortalamaları

(Table 7. n and mean rank of Primary schools of the research sample)

Psikolojik Yıldırımaya Bireysel Baş etme İlköğretim Okulu	n	Sıra ort.	Psikolojik Yıldırımaya Yöneltil Baş etme İlköğretim Okulu	n	Sıra ort	Genel Psi.Yıldırma Baş etme İlköğretim Okulu	n	Sıra ort
23 Nisan	9	179.28	23 Nisan	9	138.39	23 Nisan	9	153.50
Meşkure Şamlı	10	236.55	Meşkure Şamlı	10	253.55	Meşkure Şamlı	10	267.15
Atatürk	13	176.65	Atatürk	13	235.69	Atatürk	13	223.54
Tuğsavul	13	210.15	Tuğsavul	13	103.54	Tuğsavul	13	133.04
Vali Rahmi Bey	15	161.37	Vali Rahmi Bey	15	188.87	Vali Rahmi Bey	15	171.90
Fevzi Paşa	12	183.54	Fevzi Paşa	12	195.58	Fevzi Paşa	12	188.17
Cemil Akyüz	10	212.20	Cemil Akyüz	10	147.90	Cemil Akyüz	10	171.80
Ankara	14	172.32	Ankara	14	168.89	Ankara	14	170.04
Kenan Gamsız	14	161.18	Kenan Gamsız	14	124.00	Kenan Gamsız	14	129.64
Evin Leblebicioğlu	13	88.19	Evin Leblebicioğlu	13	74.77	Evin Leblebicioğlu	13	67.92
Ferit Bahriye Ergil	17	149.06	Ferit Bahriye Ergil	17	140.79	Ferit Bahriye Ergil	17	124.74
Şehitler	15	154.77	Şehitler	15	216.60	Şehitler	15	194.93
Hilal Necmiye Hüsnu Ataberk	14	192.32	Hilal Necmiye Hüsnu Ataberk	14	228.07	Hilal Necmiye Hüsnu Ataberk	14	220.46
Melih Özakat	5	121.40	Melih Özakat	5	186.60	Melih Özakat	5	163.90
Kıbrıs Şehitleri	10	255.45	Kıbrıs Şehitleri	10	173.95	Kıbrıs Şehitleri	10	216.05
Osman Kibar	7	133.00	Osman Kibar	7	263.00	Osman Kibar	7	218.00
Hakimiyeti Milliye	10	189.55	Hakimiyeti Milliye	10	205.20	Hakimiyeti Milliye	10	206.75
Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	193.05	Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	190.40	Hacı Şakir Eczacıbaşı	10	198.95
Gazi İö	10	215.40	Gazi	10	219.75	Gazi	10	228.20
Turgut Reis	10	211.45	Turgut Reis	10	221.35	Turgut Reis	10	223.45
Selçuk Yaşar İö.	39	192.38	Selçuk Yaşar	39	143.88	Selçuk Yaşar	39	155.92
Halit Bey	22	217.02	Halit Bey	22	221.20	Halit Bey	22	222.00
30 Ağustos	28	229.59	30 Ağustos	28	250.54	30 Ağustos	28	241.29
Çamlıkule	29	165.31	Çamlıkule	29	169.36	Çamlıkule	29	168.12
Çaka Bey	24	206.17	Çaka Bey	24	237.83	Çaka Bey	24	234.27
Total	373		Total	373		Total	373	

Tablo 8. Okullar arasındaki farklılığı belirleyebilmek için yapılan kruskal-wallis analizi

(Table 8. Kruskal-Wallis analysis made for determining the differences according to primary schools)

Boyut	Ki-Kare	Sd	p
Psikolojik Yıldırımaya Bireysel Baş etme	36.87	24	.04*
Psi.Yıl. Yöneltil Baş etme	73.50	24	.00*
Genel Psikolojik Yıl. Baş etme	61.73	24	.00*

*P<0.05

Tablo 8'de görüldüğü gibi öğretmenlerin psikolojik yıldırma ile baş etmeye yönelik algıları alt boyutlarda ve ölçek genelinde okullara göre anlamlı farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi okullar arasında bulunduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Bu test sonucuna göre, birçok okulun öğretmenin psikolojik yıldırma ile baş etmeye ilişkin algıları okullara göre anlamlı farklılık göstermektedir. En yüksek sıra ortalamasına Meşkure Şamlı (267.15) ve 30 Ağustos İlköğretim Okulları (241.29) sahiptir. En düşük sıra ortalamasına ise Evin Lelebicioğlu (67.92) ve Ferit Bahriye Ergil İlköğretim Okulları (124.74) sahip bulunmaktadır.

Zapf'ın araştırmasına göre örgüt iklimi ve yüksek stres mobbinge neden önemli faktörlerdir. Örgütsel iklimin iyi olmadığı örgütlerde çalışanların iletişim ve birbirlerine destek olma düzeyleri düşüktür (Onbaş, 2007:19-22). Okullardaki iklim farklılıklarının okullardaki psikolojik yıldırma davranışlarını da farklılaştıracağı, öğretmenlerin ve yöneticilerin yıldırma karşı farklı davranışlarda bulunacakları söylenebilir. Bu durumun da okullara göre farklılık yarattığı düşünülebilir.

Öğretmenlerin psikolojik yıldırma ile baş etme düzeyine ilişkin algıları onların: Cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına, eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Öğretmenlerin psikolojik yıldırma ve yıldırma ile baş etme puanları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için yapılan Pearson korelasyonu Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Öğretmenlerin psikolojik yıldırma ve psikolojik yıldırma ile baş etmeye ilişkin algıları arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için yapılan Pearson korelasyonu

(Table 9. Pearson correlation for determining the relationship between the teachers' perceptions about mobbing and coping with mobbing)

Boyut	İl.ve İti.Yön. P.Yıl.	Yön. P.Yıl.	Genel P.Yıl	P.Yıl. Bireysel Baş.	P.Yıl. Yön.Baş.	Genel P.Yıl. Baş.
İlet.ve İtibara Yön. Psi. Yıl.	1	.53	.82	.04	-.11	-.05
Yönetmel Psi. Yıldırma	.53	1	.91	.03	-.21	-.12
Genel Psi. Yıldırma	.82	.91	1	.05	-.19	-.10
Psikolojik Yıl. Yönetmel Baş.	-.11	-.21	-.19	.51	1	.91
Genel Psikolojik Yıl. Baş.	-.05	-.12	-.10	.82	.91	1

Tablo 9'da görüldüğü gibi, genel anlamda psikolojik yıldırma puanlarıyla yıldırma ile baş etme puanları arasında -10 düzeyinde olumsuz yönde anlamsız, zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Psikolojik yıldırma ile baş etme puanlarının psikolojik yıldırma puanları üzerindeki etkisini belirleyebilmek için yapılan Regresyon analizi Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. Öğretmenlerin algılarına göre psikolojik yıldırma ile baş etmenin psikolojik yıldırma üzerindeki etkisi

(Table 10. According to teachers' perception the impact of coping with mobbing on mobbing)

Değişkenler	B	S.Hata	Beta	t	p
Sabit (Psi Yıldırma Genel)	22.73	1.61	-	14.12	.00
Genel Psi. Yıldırma ile Baş Etme	-.05	.02	-.10	-2.11	.03

R=.10

R Kare = .01

F= 4.45

p= .03

Tablo 10'da R Kare'ye bakıldığında .01 değeri görülmektedir. Bu değere göre Yıldırma ile Baş etme puanları, Yıldırma puanlarını yordamamaktadır. Yani Yıldırma ile baş etme puanlarının, Psikolojik Yıldırma puanlarını etkilemediği söylenebilir. Okullarda öğretmenler değişik biçimlerde yıldırma ile baş etmeye çalışabilirler. Okul yönetimleri de yıldırma engelleyici önlemler alabilir. Bunlara rağmen yıldırma davranışında bulunanlar, bu önlemleri aşarak yıldırma ile baş etmeyi etkisiz hale getirebilirler. Ayrıca Ertürk (2005)'e göre yıldırma eylemlerinin %60'a yakını üst statüye sahip bir çalışan tarafından, kendi emrinde çalışan birine yönelik olduğu saptanmıştır. Shorestein (2007)'e göre işyerlerinde psikolojik yıldırma yöneticiler tarafından desteklendiğinde, olayı izleyenler büyük suçluluk duymaktadırlar. Kuramsal anlamda yıldırma ile baş etmede yönetimin çabasının önemi vurgulansa da bu durum yıldırma ile baş etmenin etkisini büyük ölçüde azaltabilmektedir.

5. SONUÇLAR (RESULTS)

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin psikolojik yıldırma ile çok az düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte az da olsa psikolojik yıldırmanın öğretmenler üzerindeki olumsuz sonuçları dikkate alındığında bu durumun mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılmasının zorunlu olduğu düşünülebilir. Psikolojik yıldırma ile algılama ve psikolojik yıldırma ile baş etme yolları okullara göre farklılık göstermektedir. Okul kültürü, yönetimin yapısı ve öğretmenlerin yıldırma ve yıldırma ile karşı almış oldukları eğitim önem taşımaktadır. Tüm öğretmen ve yöneticilerin bunun farkında olarak, öncelikle kendi okullarında psikolojik yıldırma ile en aza indirmenin, ortadan kaldırmanın yollarını aramalıdır. Araştırmada öğretmenlerin psikolojik yıldırma ile baş etmeyi yüksek düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. Araştırmanın önemli bulgularından biri de psikolojik yıldırma ile baş etme davranışlarının, psikolojik yıldırma üzerinde etkisinin olmamasıdır. Öğretmen ve yöneticilerin Psikolojik yıldırma ile baş etme davranışlarında yeterli ve etkili olmaları ve psikolojik yıldırma ile baş etmede yeni stratejiler geliştirmeleri sonucunda psikolojik yıldırma davranışlarının büyük ölçüde ortadan kalkacağı ileri sürülebilir.

6. ÖNERİLER (PROPOSALS)

- Yapılan araştırmanın benzeri araştırmalar eğitimin her kademesinde, tüm çalışanları kapsayacak şekilde yapılmalıdır.
- Psikolojik yıldırma davranışını az veya yoğun yaşayan okulların yapıları incelenerek olumlu ve olumsuz durumlar belirlenmeli, olumlu özelliklere sahip olan okulların yapıları örnek olarak anlatılmalıdır.
- Öğretmenlere ve yöneticilere psikolojik yıldırma ve bu durumla baş etme yollarıyla ilgili eğitim verilmelidir.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Arslan, F., (2007). İşletmelerde Duygusal Zorbalık ve Ankara'da Bankacılık Sektöründe Duygusal Zorbalığın Varlığına İlişkin Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burnes, B. and Pope, R., (2007). International Journal of Public Sector Management. 20 (4), pp:285-303.

- Bulut, H.U., (2007). Orta öğretim Öğretmenlerinde Psikolojik Şiddet Düzeyi (Mobbing). Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş ve Demirel, F., (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.
- Cassito, M.G., (2003). Raising Awareness of Psychological Harrasment at Work. World Health Organization.
- Çobanoğlu, Ş., (2005). Mobbing. İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Davenport, N., Schwartz, R.D ve Elliot, G.P. (2003). Mobbing. İş Yerinde Duygusal Taciz. Çev: Osman Cem ÖnerToy. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Einarsen, S., (1999). The Nature and Causes of Bullying at Work. 20,1(2), pp:16-27.
- Ertürk, A., (2005). Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Okul Ortamında Maruz Kaldıkları Yıldırma Eylemi (Ankara İli İlköğretim Okulları Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Field, E.M., (2007). Bully Blocking: Six Secrets to Help Children Deal With Teasing and Bullying. GBR: Jessica Kingsley Publishers , 13.
- Gökçe, A.T., (2008). Mobbing: İşyerinde Yıldırma Nedenleri ve Başa Çıkma Yöntemleri, Pegem Akademi, Ankara.
- Gündüz, H.B., (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Mobbing (Yıldırma) Davranışlarına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri (Düzce İl Örneği). Milli Eğitim Dergisi, 179.
- Kocaoğlu, M., (2007). Mobbing (İşyerinde Psikolojik Taciz, Yıldırma) Uygulamaları ve Motivasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leymann, H., (1990). Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. Violence and Victims. 5(2), pp:119-126.
- Morente, A ve Antonio, J., (2004). A Research on The Influence of Educational Variables and Work Stres in Secondary School Teachers in The City of Cadiz. DAI. AAT 3138234.
- Onbaş, N., (2007). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Eğitim Örgütlerinde Duygusal Şiddete İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sencer ve Irmak. (1984). Toplumbilimlerinde Yöntem. İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Shorenstain, A., (2007). Bearing Witness: Workplace Mobbing and The Observer's. DAI. AAT 3268624, 68/05.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S ve Çinko, M., (2008). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Sümbüloğlu, K. ve Sümbüloğlu, V., (2005). Biyoistatistik. Ankara: Hatipoğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.
- Şimşek, Ö.F., (2007). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş. Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları. Ekinoks Yayınları, Ankara.
- Tavşancıl, E., (2006). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Tayyar, S., (2008). İşletmelerde Psikolojik Yıldırma (Mobbing) ve Etkilerine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tınaz, P., Bayram, F. ve Ergin, H., (2008). Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing). İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Tınaz, P., (2008). İşyerinde Psikolojik Taciz (mobbing). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Turan, F., (2006). İşyerlerinde Psikolojik Yıldırma Olgusu ve Konuya İlişkin Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, H., (2007). Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısını Etkileyen Faktörler: SDÜ Tıp Fakültesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, T., (2008). İlköğretim Okullarında Öğretmen-Yönetici İlişkilerinde Yıldırma ve Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zapf, D., (1999). Organizational, Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying at Work. International Journal of Manpower, 20, 1(2), pp:50-56.